

Mindenki másként használja...

Jegyzetsorok az e-forrás-használókról

Bevezetés

A tudásmenedzsment az eddiginél is szükségszerűbben követeli meg az információ (a megszerzett tudás és ismerethalmaz) tiszteletét, megőrzésének fontosságát, gazdagítását, az archivált állományok módszeres, a felhasználók igénye szerinti visszakeresésének lehetőségét. Az információs környezet napjainkban használt új típusú eszközei lehetőséget teremtenek számunkra a különböző formában eddig felhalmozott tudásanyag gyors, pontos és hatékony feldolgozására, miközben az igények szerinti visszakeresés standardizált modelljeinek kidolgozása és alkalmazása is ennek megfelelően szinte napról napra változik. Ezért szükséges foglalkozni az elektronikus forrásokból történő információkeresés jellemző tevékenységi elemeinek feltárásával és az egyre nyilvánvalóbban előretörő emberi tényezők szerepével.¹

Ismeretes, az emberek számos személyiségdimenzió tekintetében eltérnek egymástól, de vannak olyan típusjegyeik, amelyek külső vagy belső hatásokra is csak kis változásokat mutatnak. Ilyen például az „intelligencia”, az „érzelmi stabilitás”, az „általános mentális viselkedési modell” és ilyen a kontroll helye (Locus of Control, LOC) is. Barnard, Johnson-Laird, Rotter és mások szerint a kontroll helye jelentős mértékben meghatározza viszonyunkat környezetünkhöz, a való világ tárgyi és személyi dolgaihoz.²

A kutatók megállapításai szerint a cselekvési kontroll helye az erősen külső és az erősen belső végpontokkal alkotott skálán bárhol elhelyezkedhet. A külső kontrollhellyel rendelkező személyek úgy vélik, hogy a sikert vagy kudarcot olyan külső körülmények határozzák meg, amelyeket nem képesek befolyásolni, hiszen tőlük függetlenek, ezért úgy vélik, hogy személyiségüknek és magatartásuknak ehhez kell alkalmazkodnia. A belső kontrollhellyel rendelkezők ezzel szemben képesnek tartják magukat arra, hogy cselekedeteiket és a környező világ történéseit személyiségük kontrollja alatt tudják tartani és lehetőségeikkel arányos módon irányítani.

Noha a kontroll helye nem tartozik az általános és közismert személyiségjegyek közé, messzemenően alkalmas arra, hogy tudományos szempontból tipikus viselkedési csoportokat hozhassunk létre, amelyeket azonos környezeti feltételek mellett vizsgálhatunk, elemezhetjük reakcióikat. Esetünkben az interneten végzett információkeresés során tanúsított magatartásmintákat vetettük össze a kontroll helyével.

Célkitűzés

Cikkünket arra szántuk, hogy az érdeklődők számára megkíséreljük bemutatni a személyiség hatását, szerepét az orvosi információkeresés egy igen fontos mozzanata, az információforrás(ok) megválasztása és használata során. A vizsgálatot orvosok, egyetemi hallgatók, kutatók, PhD-hallgatók és orvosi könyvtárosok körében végeztük.

Az internet többé-kevésbé szabad folyást enged az információ áramlásának, miközben a bennünket érdeklő, tudományosan fontosnak tartott ismeretek gyors megtalálására hivatott információkereső eljárások is sokkal nagyobb egyéni szabadságot engedélyeznek, mint az ún. strukturált, zárt információhalmazban végzett keresések. Ez utóbbiakat tipikusan az adatbázisok jelenítik meg, amelyekben egy adott keresőnyelv alkalmazásával hajtuk végre a visszakeresést a halmaz – azonos szerkezeti jellemzőkkel bíró – elemére vagy részhalmazára. Könnyű belátni, hogy ez esetben szinte semmi szerepe nincs a személyiség mélyebb, előbb említett jellemzőinek, annál inkább a keresőnyelv ismeretének.

Vizsgálataink során elsősorban azt a különbséget tártuk fel, amely az internet- és CD-ROM-adatbázisok használata során tapasztalható, azaz nyomon követtük a személyiség megnyilvánulását az információkeresés teljes folyamata során. Célcsoportok szerinti bontásban

- elemeztük a MEDLINE-preferenciákat, hogy megállapíthassuk az elektronikus forráshasználat és a LOC közötti összefüggéseket;
- felmértük a teljes válaszadói kör LOC-orientációját;
- szintén elemeztük a LOC-orientációt „orvos” és „könyvtáros” csoportok szerinti bontásban;
- megvizsgáltuk az elektronikus forráshasználat és a LOC közötti összefüggéseket a teljes válaszadói kör vonatkozásában.

Mindezek mellett – mivel tapasztalatból tudtuk, hogy a felhasználók motiváltsága az elektronikus források használata iránt eltérő lehet – önértékeléses alapon mértük fel az ilyen irányú motiváltságot. Elemeztünk olyan internethasználati szokásokat „raktározó” opciókat, mint a „bookmarks”-ok és a „search history”. Érdekelt bennünket, hogy ezeket a lehetőségeket használják-e a vizsgálati személyek az információkeresési stratégia naprakészségének fenntartásában.

Eszközök és módszerek

Felmérésünk fő eszköze egy – a hipotézisfeltáró interjúk tapasztalatai alapján összegzett és egy pilot-teszt után véglegesített – kérdőív, amelyet a LOC szerinti eloszlás megállapítására szolgáló, validált Rotter-teszt egészített ki. Az elektronikus információforrások használatára irányuló motiváltság mérésére 10 pontos analóg skála szolgált, ahol a 8 pont feletti motivációt minősítettük „magas”-nak, és a kérdőívek értékelését csak az azonosan magas motiváltságúak körében végeztük el. Kizártuk ezzel a motiváltság eltérítő hatását.

* * *

Értékelés és eredmények

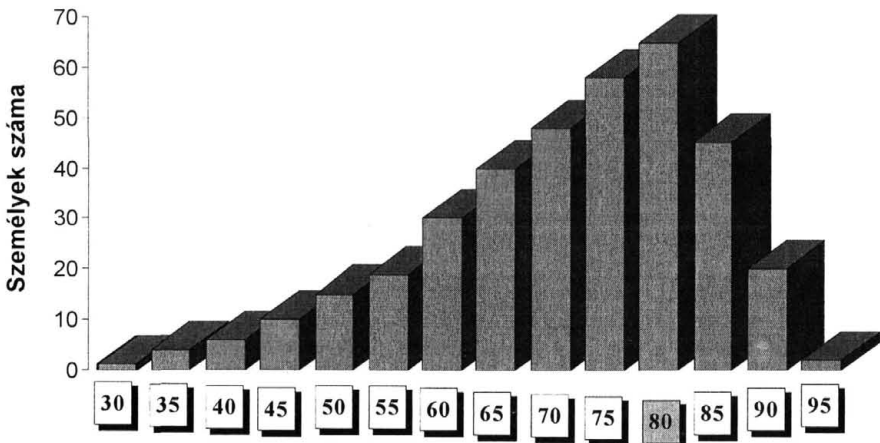
A 400-as kiválasztott válaszadói körből 378 főtől érkezett válasz, amely magas válaszadói hajlandóságot mutat, de csak 347 kérdőív felelt meg a további vizsgálódás szigorú szempontjainak. Ezek értékelése alapján született az átfogó elemzés, amelynek néhány érdekes megállapítását az alábbiakban tesszük közzé.

A nemek szerinti megoszlás (57 százalék nő, 43 százalék férfi) esetünkben sem tér el jelentős mértékben attól, ami a könyvtárhasználók általános összetételét jellemzi. Számos külföldi felmérés megállapításai szerint a férfiak és nők közel azonos arányban használják az elektronikus forrásokat információszerzésre. Nagy általánosságban az is igaz, hogy a két nem ebben való gyakorlottsága is nagyjából azonos színvonalú, így ebből a szempontból a felmért teljes populációt homogénnek tekinthetjük.

Az esetleges további elemzések céljából célcsoportok szerinti bontásban is megadtuk a vizsgált válaszadói kört: kutató 16 fő, könyvtáros 54 fő, PhD-hallgató 37 fő, gyakorló orvos 59 fő, külföldi hallgató 78 fő, magyar hallgató 103 fő. (Összesen: 347 fő.)

A külföldön végzett vizsgálatok szerint az iskolai végzettség hatással van ugyan az internet specifikus célú használatára, vizsgálati anyagunkban azonban – az eltérő végzettség (diplomás vagy hallgató) ellenére – nem tételeztünk fel jelentős forráshasználati különbségeket, mivel olvasóközönségünk érdeklődési köre az orvostudományra és határterületeire terjed ki.

Az általános jellemzők között vizsgáltuk meg a válaszadók kontrollhely szerinti megoszlását, szóródását. A 1. ábra azt mutatja, hogy a vizsgált populáció LOC-orientációja a 30-95 pontérték között mozgott, az eloszlási görbe a magasabb pontértékű belső orientáltság felé csúcsosodott ki, 80 pontos értéknél lévő maximummal. Ez arra utal, hogy a vizsgált körben dominánsan a belső orientációjúak (50 vagy annál nagyobb pontértékkel bíró személyek) vannak túlsúlyban.

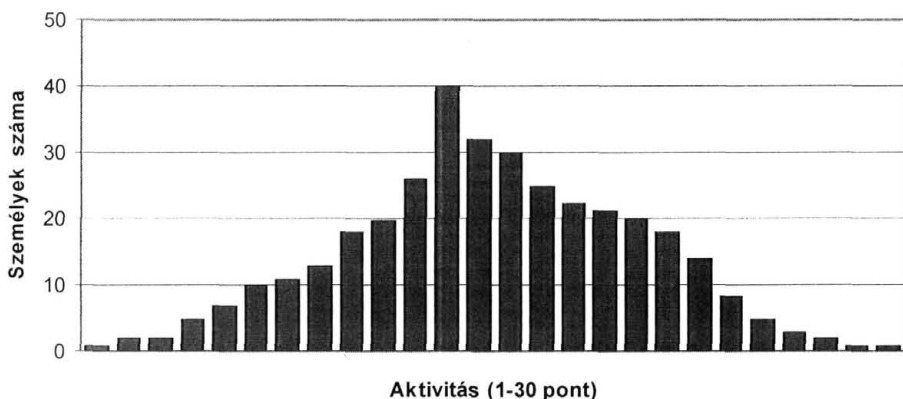
1. ábra. A célcsoportok együttes LOC szerinti megoszlása (< 30 ÷ 100)

Külön-külön is vizsgáltuk az „orvos” csoportba sorolt személyek (orvosok, kutatók, PHD-aspiránsok) és a „könyvtáros” csoport LOC-orientációját. Megállapíthattuk, hogy amíg a teljes vizsgálati populáció kontrollhely szerinti orientációja a „belső” kontrollhely felé tart, addig a könyvtárosok átlagos LOC-pontértéke 15 százalékkal alacsonyabb volt, mint az orvosoké, ami azt jelenti, hogy több közülük a dominánsan „külső” LOC-orientációjú. A számszerű eredmények mellett azonban hangsúlyoznunk kell, hogy motiváltságuk és aktivitásuk tekintetében a könyvtárosok is „belső” magatartásmintákat követnek.

A motiváció Hebb és Kozéki szerint belső folyamat.³ Mérése közvetett módon lehetséges. A motivált viselkedésben a külső és belső ingerek hatása együttesen jelentkezik. A többi között fokozódik az általános aktivitás, amely az adott helyzetre jellemző viselkedési formákat mozgósít, és ha már elkezdődött, fennmaradni igyekszik. A motiváció szempontjából fontos, hogy a kérdéses személy milyen okoknak tulajdonítja eredményeit (ez utóbbi pedig a kontrollhely szerinti orientáció függvénye).

Tapasztalataink szerint a célirányos információkeresésre elkötelezett személyek sem egyformán kedvelik a számítógépes információkeresést. Minthogy az ilyen irányú motiváltság befolyásolhatja az információforrások megválasztását, szükségesnek láttuk ezt a tényezőt is megvizsgálni. Az általunk konstruált 0-tól 10-ig terjedő analóg skála segítségével maguk a vizsgált személyek értékelték saját motiváltságukat. A vizsgált személyek 74 százaléka értékelte saját motivációját „magas”, 80 pontnál nagyobb értékűnek.

Míg a motiváció meghatározása vonások alapján történt, az aktivitás mérésére a LOC-kérdőívhez hasonló validált tesztet alkalmaztunk, 30 pontos skálával, 0 és 28 pont közötti értékekkel. Közéltőleg szimmetrikus aktivitáseloszlásra utaló haranggörbét kaptunk, amelynek tengelye az $x = 14$ pontos maximumnál van.

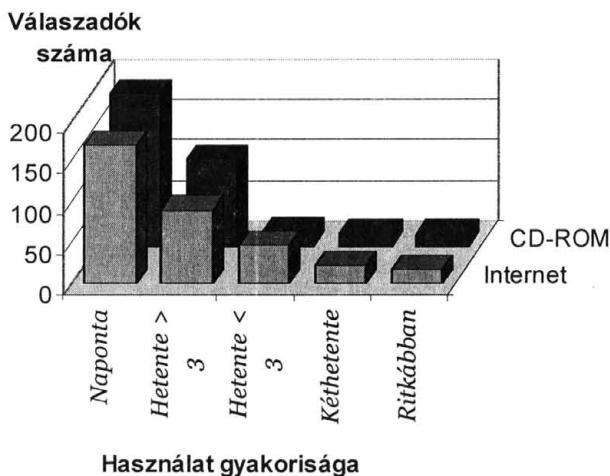

2. ábra. A vizsgálatba bevont személyek aktivitásának eloszlása

A szakirodalom óvatosan kezeli az aktivitás és a kontrollhely kapcsolatát. Csak nagyon kevés olyan eredményt vagy értékelést láttunk, amely konkrétan kimutatta volna e két fontos emberi tulajdonság közötti közvetlen kapcsolatot. Érdekes megemlítenünk, hogy Thongpukdee összefüggéseket tárt fel a „belső” LOC-orientáció

és az aktivitással rokon emberi tulajdonságok között, mégpedig diákok csoportjában.⁴ A mi vizsgálati populációnkban is 78 százalék „belső” orientációjú és 53 százalék diák volt!

Az elektronikus információforrások használatát több oldalról is elemeztük. Megvizsgáltuk és grafikusán ábrázoltuk például az internet- és a CD-ROM-adatbázisok használatának gyakoriságát a teljes vizsgálati vizsgálati kör előre definiált kérdésekre adott válaszai alapján.

3. ábra. Az internet- és CD-ROM-adatbázisok használatának gyakorisága

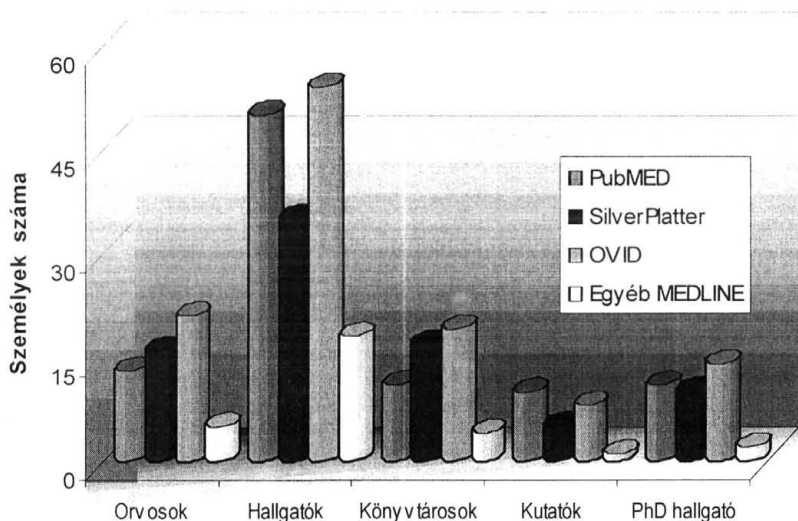
A használati gyakoriság az önértékeléses kérdőíveken „bevallott” adatok alapján nem mérhető fel teljesen egyértelműen, mivel feltevésünk szerint a használt források típusa függ az adott e-környezettől és a konkrét feladatoktól is. Az azonban látható, hogy a gyakori számítógép-használók (akik naponta, illetve hetenként több mint háromszor használják a számítógépeket) viszonylagosan többet használják a CD-ROM-adatbázisokat, míg a „ritkább” használók inkább interneteznek. Ez valójában azt jelenti, hogy a felhasználók első felkeresett forráshelye valószínűleg a CD-ROM-adatbázisokra terjed ki. E média felhasználói körének elemzése is azt mutatta, hogy a gyakoribb CD-ROM-használók jó része az adatbázisközelben lévő könyvtárosok köréből kerül ki.

A különböző MEDLINE-verziók használatának vizsgálatát azért is érdekes feladatnak tartottuk, mert az adatbázis zárt halmazt képező, strukturált forrás, amely némely felhasználó számára egyben „internetszerű” is, hiszen például a PubMed csak web-en keresztül – internetböngésző segítségével – érhető el.

Az adatok jól szemléltetik, hogy a vizsgálati személyek körében a rendelkezésre álló MEDLINE-verziók közül az Ovid (36%) a legnépszerűbb, megelőzve a SilverPlatter- és a PubMed- vagy egyéb (DIALOG-, GrateFul-, EBSCO-, Visual-MED- stb.) verziókat. A választást feltevésünk szerint itt nem annyira a források rendelkezésre állása determinálta (hiszen az a vizsgált csoportok körében gyakorlatilag azonos volt), hanem inkább szubjektív tényezők, feltevésünk szerint leginkább a kontrollhely szerinti orientáció. Ezért összevetettük a MEDLINE-verziók választását a kontroll helyével. A kontroll helye szerinti orientáltság szempontjából három

kategóriát képeztünk: külső, belső, erősen belső. Vizsgáltuk a két halmaz egymástól való függőségét, majd N^2 teszttel ellenőriztük a statisztikai értékeket. Azt találtuk, hogy akiknél a kontroll helye belső, igen nagy valószínűséggel az Ovid MEDLINE-t választanák. Az Ovid választási preferenciájának valószínűsége 98,34 százalék. A preferencia egyik oka lehet a bibliográfiai adatokhoz kapcsolt értéknövelő szolgáltatások csoportja, míg a másik a keresőprogram és a keresési stratégia felépítését segítő felületben lehet fel. A kontroll helye szerinti mindhárom kategóriában a PubMed is kedvelt volt. A PubMed népszerűsége egyre inkább emelkedőben van, hiszen az interneten szabadon elérhető, mind több teljes szövegű kiegészítést kapcsolnak hozzá, kezelőfelülete barátságos, és nem utolsó sorban említendő az a tény, hogy az adatbázis-tulajdonos által felügyelt szolgáltatás, és ennek köszönhetően itt jelentkeznek először a szolgáltatatói újdonságok is.

Az összefüggések behatóbb feltárása érdekében, a kontrollhelyre való bontás nélkül elemeztük a főbb MEDLINE-verziók választását felhasználói rétegek szerint.

4. ábra. A főbb MEDLINE verziók választása felhasználói csoportok szerint

Szembetűnő az Ovid-verzió használatának túlsúlya és a hallgatók, valamint kutatók kiállása a PubMed mellett. A hallgatók (főleg a külföldiek) esetében e két verzió népszerűségének oka az lehet, hogy tanulmányaik során a jegyzeteik mellé kiegészítésként használhatják ezt a két verziót, amelyhez teljes szövegű tartalomszolgáltatás is párosul. A PubMed esetében a kutatók valószínűleg azért kedvelik ezt az adatbázist, mert ez a munkahelyeikről legkönnyebben elérhető, teljes szövegű tartalommal is rendelkező verzió, és „hozzászoktak” használatához. A kutatók esetében azonban az Ovid-verzió választása és a kontrollhely közötti kapcsolat tekintetében inkább az Ovid MEDLINE által nyújtott keresőfelület a meghatározó. Ezen a felületen az Ovid nemcsak visszakeresési lehetőségeket kínál, hanem olyan kiegészítő szolgáltatásokat is integrál, amelyeknek célja nem a használat egyszerűsítése, hanem a sokoldalú felhasználhatóság.

Keresőfelületének opciói és szolgáltatásai révén összekapcsolja az adatokat a könyvtár egyéb szolgáltatásaival. Ezt a környezetet a „belső” LOC-orientációjú személyek értékelik inkább.

Feltettük azt a kérdést is, hogy a válaszadók tárgyi tudásuknál magasabb vagy alacsonyabb színvonalú forrásokban keresnek-e szívesebben. A válaszok erősen szignifikáns kapcsolatot mutattak a kontrollhellyel, de nem a várt értelemben. Az elemzés során azt az első pillantásra meglepő eredményt találtuk, hogy az erősebben belső orientációjúak tárgyi tudásuknál alacsonyabb, míg a külsősök tárgyi tudásuknál magasabb színvonalú forrásokban keresnek szívesebben. A belső irányultságú felhasználó nem a forrás hírnevét használja keresési eredményei pontosságának igazolására, hanem saját szakmai tudásában és információkeresési rutinjában bíz. A külsős azért választ tudásszintjénél magasabb szintű adatbázist, mert értékeli és elismeri a magasabb színvonalat, azonban sokkal nehezebben fogja megérteni, és ebből újabb kudarca és bizonytalansága származhat. Kivétve ezt az eredményt az orvosokra és a könyvtárosokra, az orvostudományi információkeresés területén azt találjuk, hogy az orvosok – szakképzettségüknel fogva – előnyösebb helyzetben vannak, mint az orvostudományi ismereteket csak kiegészítésként szerzett könyvtárosok. Ez összhangban van azzal, hogy a kontrollhely-orientáció tekintetében az orvos csoport LOC-orientációja jobban eltolódott a belső irányultság felé.

Azért vettük vizsgálat alá a „kedvenc oldalak” (bookmarks) bejegyzéseit, mert azok jól tükrözik, hogy a felhasználó mit tart fontosnak, többszöri meglátogatásra érdemesnek. A bookmarks tehát olyan hierarchikus adatbázisnak tekinthető, amelynek tartalma – csaknem bizonyos – a felhasználóra specifikus. Azon a megállapításon túlmenően azonban, hogy sokan nem használják, és feleslegesnek ítélik azt a lehetőséget, a megvizsgált listák tartalma nem mutatott szignifikáns összefüggést sem a kontroll helyével, sem az aktivitással vagy a motivációval. Mindössze annyit tudunk megállapítani, hogy akiknél a kontroll helye erősebben „belső” volt, azok könyvtárolói 37 százalékkal több esetben tartottak nyilván szakmai honlapokra mutató kapcsolatokat.

Záró megjegyzések

Noha a kutatási téma sokoldalúsága miatt az itt publikált eredmények csak rész-eredményeknek tekinthetők, reméljük, jól szolgálták legalábbis a figyelem ráirányítását arra az érdekes és sokat ígérő kutatási területre, amely az emberi tényezők szerepét vizsgálja a tudományos információkeresésben – ma és a jövőben.

Egy ilyen sok tanulsággal járó felmérésből akkor lehet alaposabb következtetéseket levonni, ha követéses vizsgálatokat is végzünk, mert akkor nemcsak egy nyilvánvalóan fontos összefüggés feltárását és igazolását végezhetjük el, hanem további tennivalók szempontjából is értékes információkhoz jutunk. Ma már vizsgálati eredményeink alapján hozhattunk döntéseket olyan stratégiai kérdésekben, hogy

- melyik szolgáltatást és szolgáltatót válasszuk,
- milyen strukturális módosítást kíván könyvtári gyűjteményünk,
- milyen változtatásra van szükség az elektronikus források jobb kihasználása érdekében,

- milyen irányba kell kiszélesíteni tájékoztató szolgáltatásunkat és technikai fejlesztéseinket stb.

Vizsgálatainkkal nemcsak arra derítettünk fényt, hogy az egyéni tulajdonságok milyen hatással vannak az orvosi információ keresésének folyamatára – ezt taglalja részleteiben a PhD-értekezés –, hanem azt is felismertük, hogy vannak tudományos pontossággal meghatározott felhasználói típusok, amelyeknek kiszolgálása csakis akkor lehet alapos, ha mi magunk is tisztában vagyunk igényeikkel. A naprakész és magas színvonalú könyvtári tájékoztató munka, a hatékony könyvtármenedzsment, a rendelkezésünkre álló források sokoldalú kihasználásának fokozása ezt követeli mindannyiunktól.

Írásunkkal a könyvtárosok munkáját kívántuk segíteni, bátorítást és ösztönzést adva minden jelenlegi és leendő kolléga számára, hogy ismerjék fel a releváns információ megszerzésének határait és e határok átlépésének módjait.

IRODALOM

- 1 Vasas L.: Az emberi tényező szerepének vizsgálata az orvostudományi információkeresés gyakorlatában. PhD disszertáció Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2003. 175 p.
- 2 Barnard J. P.: A study of Internet and library use in an academic setting. Dissertation. Arizona State University, 2000. 108 p.
Johnson-Laird, P. N.: Mental models in cognitive science. = Cognitive-Science, 4. köt. 1980.1.sz. 71–115. p.
Rotter J. B.: Generalised expectancies for internal versus external control of reinforcement. = Psychological Monographs: General and Applied, 80. köt. 1966.1 sz., 1–28. p.
- 3 Hebb D. O.: A pszichológia alapkérdései, 4. kiad. Gondolat–Trivium, 1994. 349 p.
Kozéki B.: Motiválás és motiváció. Budapest, Tankönyvkiadó, 1975. 95 p.
- 4 Thongpukdee, T.: The relationship between socialization, internal locus of control and self – Concept of rural and urban students. [elektronikus dok.] = <http://www.swu.ac.th/bsri/abstract/res57.htm> (2003. 05. 28.)

Vasas Lívია–Geges József–Hercsel Imréné

Szöveggözpontú vagy dokumentumközpontú-e a könyvtártudomány?

A *Könyvtárosok kézikönyve* első kötetének szerkesztői előszavában a következőket olvashatjuk:

„A tudás, az ismeret a könyvtárak számára is szöveg formájában áll rendelkezésre. A szöveg tág jelentésű szakszó, a szövegtudomány szerint, mindent magában foglal, amivel az emberek kommunikálnak. A szöveg egyben elemzés tárgya, belőle nyerhető az intellektuális eszközök egy része, amelyek az információtudományi, könyvtári technológiában kapnak szerepet. Ám a szöveg nemcsak az elemzés tárgya, hanem a munka tárgya is, hiszen tömöríthető, átalakítható, akár tárolható teljes terjedelmében. Rendszerint a szolgáltatások végső célja is szöveg.”¹

Tudjuk, hogy Horváth Tibor az *információtudomány* kifejezést preferálja, ami nemcsak szóhasználat kérdése, hanem komoly elvi alapja is van, és ezt a szöveg középpontba állítása is mutatja. Használata tehát teljességgel jogos volna, mégis úgy tűnik, a könyvtáros szakma jobban ismeri a *könyvtártudomány* kifejezést, ezért szerepel e szó a címben és fog szerepelni a következőkben is. Ez utóbbi szóhasználatnak nincsenek tehát elvi okai.

Még akkor is így van ez, ha Horváth Tibor következő gondolatát folytatjuk: „a könyvtártudomány még a könyvekkel, tágabban az ismerethordozókkal foglalkozott tartalmi csoportosításukkal együtt, míg az információtudomány a tartalmak tudománya, tartalomipart, ismeretszervezést, ismeretgazdálkodást jelent, de figyelme kiterjed az ismerethordozókra is.”² Ez a szembeállítás ugyanis a dokumentumközpontú könyvtártudományt állítja szembe a szöveggözpontúval. Egy ilyen típusú szembeállítás megjelenik abban is, hogy Jacko szerint a könyvtártudományt a nyelvtudománnyal rokoníthatjuk, hiszen az a szövegek nyelvi struktúráinak információs struktúrákká történő átalakítását tanulmányozza.³

Kérdés persze, hogy szembe kell-e állítanunk a szöveggözpontú könyvtártudományt a dokumentumközpontúval. Azt gondolom, hogy nem kétséges egy, nagyjából a fentieknek megfelelő dokumentumközpontú könyvtártudomány létjogosultsága. Szüksége van azonban arra, hogy a könyvtártudomány horizontját a szöveg felé tágítsuk, és főként nagyobb figyelmet szenteljünk neki.

Nem mintha nem irányult volna figyelem a könyvtártudomány – egy amúgy is interdiszplináris tudomány – irányából a szöveg felé, de ezek nagyon is a szó szoros értelmében vett határterületek maradtak, a kutatás „kevesek ügye” volt, és ma is annak látszik. Pedig van a könyvtári munkának egy olyan részterülete,

amelynek művelésében központi szerepet játszik a szövegekkel történő interakció. Ez a terület a *tartalmi feltárás*, azon belül is elsősorban az indexelés és a referálás.

Tudjuk, hogy az indexelést és referálást jelentős részben nem könyvtárak, hanem más, e tevékenységekre szakosodott intézmények végzik. Kevésbé is vannak szabványosítva, mint például a katalogizálás, aminek nemcsak ez az eltérő szerkezeti hovatartozás az oka, hanem az, hogy az indexelés és referálás kevésbé szabványosíthatók, hiszen alapjuk sokkal inkább szövegek megértése, értelmezése, majd a megértett tartalom sajátos projekciója egy új szövegbe, amely a referálás esetében természetes nyelvi, az indexelés esetében viszont mesterséges szöveg. Ez utóbbi az osztályozásra is igaz, amely azonban inkább a dokumentumot állítja a középpontba.

Persze annak, hogy a tevékenységet könyvtár vagy nem könyvtár végzi, a könyvtártudomány szempontjából aligha van fontossága. Annál nagyobb azonban a különbség a gyakorlatban. Ráadásul láthatjuk, hogy még a tartalmi feltáráson belül is megfér egymással a dokumentum vagy a szöveg előtérbe állítása.

Tegyük hozzá, hogy a dokumentum és a szöveg szembeállítása sem lehet abszolút, hiszen mindkettőre igaz, hogy rögzített információt tartalmazó és az információ átadására szolgáló anyagi objektum, önálló szellemi termék, független információegység, az információk különálló kvantuma, melynek célja az információ közlése, a tudás átadása.⁴ Ráadásul a dokumentumra is áll, amit Horváth Tibor a szövegről mond: minden ismeret és alkotás megtestesülése, tárgyiasult valóság.⁵

A különbség ebben az esetben a *kvantálásban* van, mivel az osztályozás alapvetően könyvek, az indexelés és referálás főként folyóiratcikkek feldolgozása. Azért persze Farrow joggal veti fel, hogy kevés figyelmet kap a szöveg és egy-egy indextétel közötti összefüggés.⁶

Tudjuk, és az előbbieken ki is emeltük, hogy a könyvtártudomány létében az interdiszciplinaritásnak kiemelkedő szerepe van. A szövegközpontú könyvtártudománynak nyilvánvalóan különösen erős a kötődése a nyelvtudomány különböző ágaihoz, ahogy a szöveg tudománya – amelyet nevezhetünk *szövegtannak* vagy *szövegnyelvészetnek* – alapvetően nyelvészeti diszciplína, amely azonban nem létezhet interdiszciplináris kapcsolatrendszer nélkül.

Ha tehát a szöveg megkapja a megfelelő figyelmet, a szövegek elemzése megkívánja, hogy a szigorú értelemben vett nyelvi ismeretekkel operáló nyelvészeti eszköztárunkat kiegészítésük olyan eszközökkel, amelyek a világra vonatkozó ismeretekkel is operálni tudnak.⁷

Az ilyen típusú szövegtan szemléletmódja holisztikus és integratív kell, hogy legyen. Egyesítenie kell magában az elméleti nyelvészet mellett más részdiszciplínák, így a pszicholingvisztika, a szociolingvisztika eredményeit, és ezek ismeretében kell elemeznie a szövegeket.⁸

Tudjuk, hogy a könyvtártudomány tudomány voltát sokan megkérdőjelezik. Anélkül, hogy ezzel részletesebben foglalkoznánk, azt leszögezhetjük, hogy a szövegekkel való fokozott törődést a gyakorlati könyvtárosság talaján állva sem szabad elhanyagolnunk.

Összegzésként elmondhatjuk tehát, hogy a címben feltett kérdés nyilvánvalóan provokatív. Nem kell választanunk a *szöveg* és a *dokumentum* egymást egyébként részben fedő fogalma közül. Nagyobb figyelmet kellene viszont szentelnünk a szövegnek, olvasása, megértése, befogadása számos kérdésének.

A cím tehát a következőképpen is szólhatott volna: *Szövegközpontú könyvtár-tudományt (is)!* Ilyen címeket viszont nem szoktunk adni.

JEGYZETEK

- 1 Horváth Tibor–Papp István (szerk.): Könyvtárosok kézikönyve. 1. Alapvetés. Budapest: Osiris, 1999. 10. p.
- 2 Uo. 19. p.
- 3 Ácko, V. Á.: Lingvisticieskie aspekty predmeta informatiki. Naucno-tehniceskaâ informáciâ. s. 2., no. 2. , 1996., 1–8. p.
- 4 Könyvtárosok kézikönyve. 1. 168. p.
- 5 Uo. 53. p.
- 6 Farrow, J. F.: A cognitive model of document indexing. Journal of Documentation. vol. 47., no. 2, 1991., 149. p.
- 7 Petőfi S. János: Egy poliglott szövegtani–szövegnyelvészeti kutatóprogram. Officina Textologica. 1. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 1997. (<http://www.mek.iif.hu/portalszint/tarsad/nyelvtud/poligl/>)
- 8 Lengyel Zsolt: Szöveglingvisztikai kérdések a pszicholingvisztika tükrében. = Békési Imre, Petőfi S. János, Vass László (szerk): Szemiotikai Szövegtan 5. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok. Szeged: JGYTF, 1992., 157–160. p.

Koltay Tibor

www.hangosregeny.hu

ÚJ HANGOS KÖNYVEK!

A Titis Tanácsadó Kft. értesíti a könyvtárakat, hogy Hangos Regény elnevezésű sorozatában (változatlanul MP3-as formátumban) megjelentett két Szabó Magda-könyvet, Az Ajtót (felolvasva: Kútvolgyi Erzsébet) és a Sziget-kék című gyermekregényt (felolvasva: Rátóti Zoltán). Mindkét kiadvány ára: 3990,- Ft.

Ezek és a kiadó korábbi kiadványai megrendelhetők a rendeles@hangosregeny.hu e-mail címen.

